

Η προσπάθεια ανάδειξης ιστορικού επιχειρήματος

Του ΜΙΧΑΛΗ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ ομότιμου καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών

1. Υπέρ της ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων προβλήθηκε τελευταία και ένα καινούργιο επιχείρημα, αντλημένο από τη συνταγματική μας ιστορία. Το παρουσιάζει ο Νίκος Αλιβιζάτος σε βιβλίο του που κυκλοφόρησε πρόσφατα με τον τίτλο «Πέρα από το 16 - Τα πριν και τα μετά». Ο αγαπητός συνάδελφος και φίλος είχε την καλοσύνη να μου στείλει ένα αντίτυπο, γράφοντας στη σχετική αφιέρωσή του ότι περιμένει την καλόπιστη κριτική μου.

Ανταποκρίνομαι στην πρόσκλησή του με τις γραμμές που ακολουθούν. (Γενικότερη τοποθέτησή μου στο θέμα των ιδιωτικών ΑΕΙ γίνεται σε μελέτη μου που θα δημοσιευθεί στο νομικό περιοδικό «Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου».)

2. Το πρώτο σημείο-αιχμή του ιστορικού επιχειρήματος αφορά επίκληση περικοπής από το «Συνταγματικό Δίκαιο» του Ν. Ν. Σαρίπολου, όπου ο διαπρεπής αυτός συνταγματολόγος των αρχών του 20ού αιώνα επικροτεί τη μη υιοθέτηση στο Σύνταγμα του 1911 πρότασης να απαγορευθεί ρητά «το συσταίνειν ιδιωτικά καταστήματα ανωτέρας εκπαιδεύσεως», χρησιμοποιώντας τα εξής λόγια: «Ευτυχώς δεν καθιερώθη εν τω συντάγματι η αντεπιστημονική και ανελεύθερος πρότασις... ώστε μόνον το κράτος θα εδικαιούτο να διδάσκη τας επιστήμας, την φιλοσοφίαν κ.λπ., απαγορευομένης της ιδρύσεως πάσης ανωτέρας σχολής ιδιωτικής... Μία φιλοσοφία, μία επιστήμη, μία τέχνη, η του Κράτους».

Η εντύπωση που εκ πρώτης όψεως δημιουργείται από το απόσπασμα αυτό είναι ότι ο Σαρίπολος θεωρεί πράγματι ανελεύθερη την απαγόρευση λειτουργίας ιδιωτικών πανεπιστημίων και μ' αυτή την έννοια το επικαλείται ο Ν. Αλιβιζάτος. Με προσεκτικότερη όμως ανάγνωση διαβλέπουμε ότι ο Σαρίπολος θεώρησε τη μη υιοθετηθείσα πρόταση ως αποβλέπουσα στην καθιέρωση μιας ελεγχόμενης από το κράτος μονολιθικής επιστήμης. Στην πραγματικότητα δηλαδή στρέφεται κατά του μονοπωλίου του κράτους, κατά μιας συνταγματικής ρύθμισης που θα αναγνώριζε μόνο «μία φιλοσοφία, μία επιστήμη, μια τέχνη, την του Κράτους». Ποιος δεν θα συμφωνούσε σ' αυτό με τον Σαρίπολο;

Ο Σαρίπολος μιλούσε σε μια εποχή όπου δεν υπήρχε συνταγματική αναγνώριση των ελευθεριών αυτών (όπως υπάρχει σήμερα), όπου δεν υπήρχε συνταγματική καθιέρωση της αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ έναντι του κράτους (όπως υπάρχει σήμερα). Το πανεπιστήμιο είχε πράγματι τότε θεσμική εξάρτηση από το κράτος (που π.χ. συχνά διόριζε και απέλυε καθηγητές). Οι σημερινές όμως κατοχυρώσεις των παραπάνω ελευθεριών στο άρθρο 16 του Συντάγματος και η διασφάλιση στα δημόσια και αυτοδιοικούμενα, κατά το ίδιο άρθρο, πανεπιστήμια του πλουραλισμού (την ύπαρξη του οποίου σήμερα και ο Ν. Αλιβιζάτος την παραδέχεται) κάθε άλλο παρά θα οδηγούσαν τον Σαρίπολο να προσάψει στην ισχύουσα συνταγματική ρύθμιση το στίγμα της ανελεύθερης ρύθμισης. Δεν μπορεί να διαφωνούσε με το νεότερο και εξίσου κορυφαίο συνταγματολόγο Αρ. Μάνεση, που έγραφε ότι η κατοχυρωμένη σήμερα στο Σύνταγμα ακαδημαϊκή ελευθερία θεμελιώνει «αξίωση απέναντι στην κρατική εξουσία να μην επεμβαίνει περιοριστικά στη διαδικασία κτήσης και μετάδοσης των επιστημονικών γνώσεων».

Ο στόχος κατά του οποίου έβαλε ο Σαρίπολος τότε ήταν τελείως διαφορετικός από το σημερινό συνταγματικό πλαίσιο του άρθρου 16 Συντ. Συγκρίνονται συνεπώς ανόμοιες καταστάσεις και δημιουργούνται εσφαλμένες εντυπώσεις.

Υπάρχει όμως και κάτι ακόμη: Ο Σαρίπολος δεν τελειώνει την αναφορά του στο θέμα με την παραπάνω περικοπή. Στην ίδια παράγραφο συνεχίζει με τα εξής: «Περιττόν ειπείν ότι δέον να μη συγχέει τις το εκπαιδευτικόν μονοπώλιον του Κράτους, όπερ απαγορεύει το Σύνταγμα, προς την υπό του Κράτους αναγνώρισιν μόνον των διπλωμάτων, άτινα χορηγεί αυτό, ην ουδόλως αποκλείει το άρθρο 16 του συντάγματος» (υπογράμμιση από τον ίδιο τον Σαρίπολο). Την καίρια αυτή προσθήκη παρέλειψε να παραθέσει ο Ν. Αλιβιζάτος, μολονότι ο ίδιος θεωρεί ως ιδιωτικά ΑΕΙ, υπέρ των οποίων μάχεται επικαλούμενος και τον Σαρίπολο, αυτά που «οδηγούν στην απόκτηση επίσημου τίτλου σπουδών».

Ο Σαρίπολος λοιπόν μιλούσε για ανώτερη ιδιωτική σχολή που δεν χορηγεί αναγνωρισμένο δίπλωμα (κάτι που το επιφυλάσσει στο κράτος), ενώ ο Ν. Αλιβιζάτος θέλει ιδιωτικά πανεπιστήμια που θα χορηγούν «επίσημο τίτλο σπουδών». Και ποιος δεν θα συμφωνούσε πάλι με τον Σαρίπολο για την ελευθερία όλων μας να ιδρύουμε σύγχρονες «Ακαδημίες Πλάτωνος» ή «Ελεύθερα Κέντρα Ανώτερης Μόρφωσης» ή «Λαϊκά Πανεπιστήμια», όπου θα διδάσκονται φιλοσοφία, ιστορία, μαθηματικά και όποιοι άλλοι κλάδοι του επιστητού, που δεν θα χορηγούν όμως αναγνωρισμένα, επίσημα πανεπιστημιακά πτυχία; Οι ελεύθερες αυτές ανώτερες σπουδές (που φαίνεται να περιλαμβάνονται στην πρόταση απαγόρευσης του 1911, κατά της οποίας ορθώς στρέφεται ο Σαρίπολος) είναι, φυσικά, σήμερα επιτρεπτές. Κατοχυρώνονται πλήρως από την «ελευθερία της τέχνης, της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας», η οποία προβλέπεται στο ισχύον άρθρο 16 § 1 Συντ. (αλλά δεν προβλεπόταν στο Σύνταγμα του 1911) και η οποία, βέβαια, συμβαδίζει με το δημόσιο χαρακτήρα των ΑΕΙ. Στην ουσία δηλαδή ο Σαρίπολος αγωνιζόταν για τις ελευθερίες αυτές που ήδη κατοχυρώνει το άρθρο 16 Συντ. και όχι για τα ιδιωτικά πανεπιστήμια που χορηγούν «επίσημους τίτλους σπουδών».

Η επίκληση συνεπώς του Σαρίπολου, αν μάλιστα ληφθεί υπόψη η πλήρης και όχι η μισή αναφορά του στο θέμα, είναι μάλλον μπουμέρανγκ για τους υπέρμαχους ιδιωτικών πανεπιστημίων που θα χορηγούν επίσημους τίτλους σπουδών.

3. Το δεύτερο σημαντικό σκέλος του ιστορικού επιχειρήματος του συγγραφέα αφορά την κατ' αυτόν επικράτηση αντιλήψεων «κρατισμού» στα μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο Συντάγματα της χώρας. Ο δήθεν κρατισμός πίσω από την απαγόρευση των ιδιωτικών πανεπιστημίων αποδίδεται στην πρόθεση «να αποκλεισθούν οι κομμουνιστές καθηγητές από τα πανεπιστήμια» και γενικότερα οι αντιφρονούντες προς την ιδεολογία και τις αντιλήψεις των κρατούντων. Ιδίως η επτάχρονη δικτατορία, ισχυρίζεται ο συγγραφέας, γι' αυτόν το λόγο ήθελε δημόσια πανεπιστήμια.

Αλλά αν κάποιοι στη μετεμφυλιακή ή τη χουντική περίοδο είχαν πράγματι αυτή τη σκέψη στο νου όταν συνηγορούσαν υπέρ του δημόσιου χαρακτήρα των ΑΕΙ, σημαίνει τούτο ότι τα ίδια ελατήρια υπήρχαν και στα πέντε κοινοβουλευτικά κόμματα του 1975, που όλα ψήφισαν το άρθρο 16 στη δημοκρατική περίοδο της μεταπολίτευσης, σε μια μάλιστα περίοδο κοινωνικά πιο ευαίσθητη από τη σημερινή, μια περίοδο που δεν υποχωρούσε εύκολα στις (αγωνιζόμενες για την πάση θυσία μεγαλύτερη δυνατή συρρίκνωση του δημόσιου τομέα) νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις; Ή μήπως οι συντάκτες του ισχύοντος Συντάγματος (ακόμη και τα αριστερά κόμματα του 1975) δεν μπόρεσαν να καταλάβουν τις προθέσεις των κομμουνιστοφάγων προηγούμενων περιόδων και αντέγραψαν άκριτα «ανελεύθερες» ρυθμίσεις; Δεν είχαν συνείδηση τι ψήφιζαν, όταν κατοχύρωναν το δημόσιο χαρακτήρα των ΑΕΙ; Αρνούμαστε τάχα ότι το ίδιο μέτρο μπορεί να το θέλουν πολλοί με διαφορετικά ελατήρια ο καθένας; Και δεν είναι αυθαίρετο να θεωρούμε τα αντιδημοκρατικά ελατήρια ορισμένων από παλαιότερες εποχές ως την πραγματική αιτία της ρύθμισης;

Όταν οι γνωστοί από τους αγώνες τους για την ελευθερία (και μάλιστα σε δύσκολες εποχές) καθηγητές Βεγλερής, Μάνεσης και Κουμάντος (διωχθέντες και οι τρεις από τη χούντα) έγραφαν το 1975 στις προτάσεις τους για το υπό ψήφιση Σύνταγμα του 1975 ότι στην περίπτωση ειδικά της ανώτατης παιδείας είναι δικαιολογημένη η εξαίρεση από την ίδρυση ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, «ώστε να αποτραπεί επηρεασμός της [της ανώτατης παιδείας] από ανεξέλεγκτους παράγοντες», έπαιρναν «ανελεύθερη στάση»; Αυτό όμως τους καταλογίζει ο Ν. Αλιβιζάτος.

Τελικά, το βιβλίο ασχολείται με πολλά και ενδιαφέροντα θέματα και κατά τούτο είναι πράγματι χρήσιμο, αλλά δεν δίνει απάντηση στο ερώτημα που το ίδιο αναδεικνύει: Ποιοι θα είναι τέλος πάντων αυτοί που θα ιδρύσουν ιδιωτικά πανεπιστήμια, αν και όταν επιτραπούν; Θα είναι πράγματι κομμουνιστικές ή σοσιαλιστικές οργανώσεις που αφήνουν να τους διαφύγει αυτή η ευκαιρία ή θα είναι, υπό τις σημερινές συνθήκες που διευκολύνουν τις πολιτικές πιέσεις στους φορείς της πολιτικής εξουσίας στη χώρα μας, ισχυροί ιδιωτικοί φορείς, κολοσσοί της οικονομίας και άλλοι ιδιωτικοί παράγοντες που ελέγχουν ήδη την αγορά ή επιμέρους τομείς της και θα επιδιώκουν επέκταση της κοινωνικής ισχύος και επιρροής τους με προτεραιότητα στα δικά τους συμφέροντα και στη δική τους ιδεολογία; Ο αναγνώστης ας δώσει την απάντησή του.